ACTA LINGUISTICA LITHUANICA
LIETUVIŲ KALBOTYROS KLAUSIMAI XLII (2000)

Kazimieras ŽUPERKA
Šiaulių universitetas

KALBOS DABARTIŠKUMO NUORODOS NELINGVISTINIUOSE TEKSTUOSE

1. Įvadinės pastabos

Straipsnyje, remiantis metakalbiniais komentarais (MK) bei metakalbiniais vienetais (MV)[1], parodoma, kuriuos naujus dabartinės lietuvių kalbos reiškinius pastebi ir kaip juos vertina mūsų visuomenė. Kalbininkų darbuose gana įprasta nuomonė, kad visuomenė nepastebi kalbos kitimo. Viename naujausių lietuvių sociolingvistikos veikalų rašoma: „Ir be specialių sociologinių tyrimų aišku, kad kalbinė bendruomenė mano, jog ji šiandien šneka lygiai taip, kaip vakar, kad dabartinė karta kalba lygiai taip pat, kaip kalbėjo jos tėvai. [...] Taigi kalbos vartotojai nejaučia, kad jų kalba kinta" (Karaliūnas 1997: 49, 50). MK analizė leidžia tokį požiūrį tikslinti.

MV rinkti iš rašytinės ir sakytinės kalbos tekstų, daugiausia iš publicistikos (žiniasklaidos), taip pat iš buitinės kalbos, mokslo darbų ir grožinių kūrinių[2]. Surinkta apie 4 tūkstančius pavyzdžių, tarp jų rasta apie 400 MV, atspindinčių kalbos kitimo reiškinius: senoviškos, šiaip jau senesnės, dabartinės, skirtingų kartų (senimo, jaunimo) kalbos nuorodų. MK daugiausia rinkti iš pastarųjų dešimtmečių kalbos, bet žiūrėta ir ankstesniųjų šaltinių, nes siekta aiškintis bendresnius mūsų visuomenės kalbinės sąmonės bruožus[3], ne tik tai, kurias lietuvių kalbos naujoves vartotojai mato šiandien. Kalbos dabartiškumo MK, visai panašių į šiuolaikinius, esama ir senesniuose raštuose; tokie, pavyzdžiui, yra šie du MK iš 1900 m. išspausdintos J. Anusavičiaus poezijos ir 1919 m. J. Tumo-Vaižganto skaitytos paskaitos:

---

[1] Metakalbiniu komentaru vadinamas kalbos arba teksto kalbinės raiškos aptarimas: vertinimas, vartojimo motyvavimas ir pan. (žr. Jiřičková 1979: 149; Župerka 1987: 194–195; 1996: 65); MK su komentuojamąja teksto dalimi sudaro metakalbinį vienetą (žr. Barabanščikova 1991: 1).

[2] Suprantama, grožinių kūrinių pavyzdžiai vertintini kitaip negu vadinamųjų komunikacinių tekstų metakalbiniai komentarai, bet turint prieš akis šio straipsnio uždavinius šiuokart tas skirtumas nėra reikšmingas.

[3] Kaip kalbinės sąmonės atspindžio reiškinys tyrinėjama vadinamoji liaudies kalbotyra (žr. Čmejrková 1992 ir ten nurodytą literatūrą). Į nelingvistinių tekstų MK galėtume žiūrėti kaip į liaudies kalbotyros tęsinį naujaisiais laikais; čia gal tiktų *neprofesinės kalbotyros* terminas.

Kur gaspadinė (dabar tart reik: poni) / Gaspadorystėn nelabai maloni Anus 102; *Lietuviai – tikri savo gamtos vaikai, savo užpečkio mylėtojai (dabar pasakytume: patriotai): kur radosi, ten glūdi* Vaižg (Prg 1989 9 135).

Būtina žinoti bent apytikrį pasakymo su MK pavartojimo laiką (kartais – ir kitas aplinkybes). Senesnių laikų naujovės, aišku, nebėra naujovės mūsų dienomis; naujumo atspalvį žodis, rodos, paprastai išlaiko apie 10–15 metų.

2. Istoriniam laikotarpiui ir kartai būdingos kalbos ryšys

Surinktieji MV rodo, kad esama ryšio tarp kalbos istorinės (chronologinės) priešpriešos ir amžiaus grupių (kartų) priešpriešos. Ypač glaudus ryšys matyti tarp grupės *senoviškai sakant* ir grupės *kaip senieji sako* MK: jų aptinkame prie panašaus pobūdžio pasakymų; kartais MK būna taip suformuluotas, kad sunku spręsti, kuriai grupei – istoriškumo ar kartų – jį skirti. Kiek kitoks santykis matyti tarp grupės *kaip dabar sakoma* ir *kaip jaunieji sako* MK: dabartiškai kalba ne tik jauni, bet jauni paprastai kalba dabartiškai. Jų savita kalbėsena, dažnai nenorminė bendrinės kalbos požiūriu, suvokiama kaip šiuolaikiška. Pvz.:

Pasiuto pulti jį tos vapsvos, ir viena blatnesnė, kaip dabar jaunieji sako, tik cvankt Bladžiui į pajalninką Lkn; *Egzaminatorius Jablonskis buvo gana griežtas ir kietas, kaip dabar pasakytų studentai – „kirvis“* Prg 1987 3 158; *sankryžoje matau du berniukus, žiūrinčius „multiplikacinius filmus“ (taip vadinamas svaiginimasis, kai veidas aprišamas chemikaluose sumirkytu rankšluosčiu)* KT 1988 07 30; *Jeigu nenunešiu rytoj viršininkui ataskaitos, bus, kaip dabar mano dukra sako, šakės nugaroj* šnek. 1997.

3. Kalbos senoviškumo / dabartiškumo stilistinis aspektas

Kalbos vieneto ar kalbos priemonės, raiškos būdo istorinis (chronologinis) komentaras yra socialinis kalbos vertinimas, kartu tai yra tam tikra stilistinė charakteristika.

Tarp žodžio stilistinio apibūdinimo pažymų mūsų žodynuose tradiciškai yra *psn.* – „pasenęs, nevartojamas ar retai vartojamas bendrinėje kalboje žodis ar jo reikšmė. Šia pažyma kartais žymimi ir žodžiai, reiškiantys pasenusias sąvokas ar reiškinius, išėjusius iš apyvokos daiktus“ (DLKŽ: XIV). LKŽ turi ir pažymą *neol.* – „neologizmas, naujai atsiradęs ir neprigijęs literatūrinėje kalboje žodis“ (LKŽ I XIII).

Stilistikoje irgi skiriama dėmesio „archyvinio fondo“ žodžiams (žr. Pikčilingis 1975: 149–155), o apie terminologinius naujadarus tik užsimenama – jie esą dalykinės kalbos reiškinys (ten pat, 156); daugiausia į kalbos ekspresyvumą orientuotai stilistikai jie nerūpi. Kas kita individualieji, vadinamieji stilistiniai, naujadarai – jie, ekspresyvios kalbos priemonė, išsamiai aptariami (ten pat, 156–169).

Iš kalbamųjų MV stilistikai vertingi ypač tie, kuriuose MK atkreipia dėmesį ne į kokį naują žodį, o į šiuolaikiškos kalbėsenos polinkius.

4. Kalbos bei kalbėsenos dabartiškumo komentarai

Šiuolaikiškos kalbos bei kalbėsenos MK daugiausia eina įterpiniai, kuriuos sudaro kalbėjimo teminės grupės žodžiai (veiksmažodžių *kalbėti, sakyti, šnekėti, tarti, vadinti* formos, daiktavardžiai *kalba, terminas, žodis* ir pan.) su laiko ar būdo prieveiksmiais (*dabar, nūnai, šiandien; dabartiškai, madingai, moderniai, naujai(p), naujoviškai, nūdieniškai, šiuolaikiškai*) ar panašios reikšmės žodžių junginiais: *dabarties (dabartiniai, madingi, modernūs, mūsų dienų, mūsų laikų, šiandienos, šių dienų, šių laikų) žodžiai (terminai), populiarus leksikonas, šių dienų žargonas*. Dažniausi įterpiniai yra esamojo laiko padalyvio konstrukcijos (*naujai tariant, moderniai kalbant, šiuolaikiškai vadinant, šios dienos terminais sakant*) ir trumpi tipo *(kaip) dabar sakoma (vadinama), (kaip) šiandien įprasta (madinga, mėgstama) sakyti* sakiniai. Stereotipinius MK lengviau pastebėti bei išgirsti. Laisvesnės sandaros šiuolaikinės kalbėsenos MK (pvz.: *iki šių metų nevartojome, jau kelinti metai girdžiu, prieš keletą metų vengėme*) ne taip krinta į akis.

Daugelis stereotipinių MK konkrečiau nerodo, ar aptariamas kalbėsenos, stiliaus šiuolaikiškumas, ar tik atkreipiamas dėmesys į kokį naują žodį. Šiuo atžvilgiu išsiskiria dvi MK grupelės: (a) MK su žodžiais *naujas / naujai(p)* pabrėžia kalbos vieneto naujumą, (b) MK su žodžiais *įprasta, mėgstama; madingas / madingai, modernus / moderniai, populiarus* – žodžio ar frazės, pasakymo būdingumą, dažnumą kalbamuoju laikotarpiu, pvz.:

(a) *nukreipsime žvilgsnį į [...] literatūros mokslą, arba, n a u j a i p t a r i a n t, literatūrologiją* T 1978 125; *Čia* [Amerikoje] *atsirado net n a u j a s lietuviškas „k e i k i m a s ": kad pas tave atvažiuotų giminės iš Lietuvos!* GKr 1989 52; *Tarptautinis kompiuterių tinklas, n a u j a i t a r i a n t, „Internetas" – didelė paspirtis civilizacijai* MŽ 1997 10 21;

(b) *Prieinu prie temos, k a i p d a b a r į p r a s t a s a k y t i, diskusine tvarka* GKr 1989 37; *šiandien Seimo narys gauna apie tris tūkstančius litų popieriuje / k a i p į p r a s t a s a k y t i* TV 1998 12 04;

liko atmintyje, pasąmonėje, k a i p d a b a r v i s i m ė g s t a s a k y t i LM 1987 01 24; *Lietuvos gyventojų nuomonės, k a i p d a b a r m ė g s t a m a s a k y t i, nevienareikšmės* SŽ 1989 64; *A. B., aišku, į rinkimus ateina su didesniu, k a i p d a b a r p a m ė g t a s a k y t i, įdirbiu* LR 1993 01 26;

kad poetas perdėtai nesidrasko ir nelaužo rankų, o visur kalba labai santūriai ir kukliai, dar nereiškia, kad jis, m a d i n g a i s t e r m i n a i s t a r i a n t, nejaučia viso būties tragizmo LM 1983 15; *Na štai / pirmininke / k a i p d a b a r m a d i n g a s a k y t i / iš karto pateikiame jums visą paketą problemų* TV 1987 11 13; *Gerb. kompozitoriaus pasipiktinimo renginiu viršūnė – šūksnis „Tautiečiai, atsipeikėkit!" (Tiesa, š ū k s n i s š i s d a b a r m a d i n g a s!)* KV 1989 14; *sulaikytasis pilietis N.*

yra 22 metų simpatiškas vaikinas, nūnai madingai vadinamas komersantu LR 1990 207; *UAB surengė iškilmingą parduotuvės atidarymą, europietiškiau ir madingiau vadinamą prezentacija* ŠN 1993 05 20;

jau paklausa / mūsų moderniais žodžiais tariant / padidėjo šnek. 1970; *mokyklos kiemelyje įvyko jaunimo, moderniai kalbant, reperių, šventė* MŽ 1997 10 04;

Problema – šiandien turbūt pats populiariausias žodis N 1987 1 29; *gausu įvairiausių programų, projektų, koncepcijų (populiariausias, mano manymu, žodis šiuo metu)* GKr 1989 1 15.

Konkretesni bei laisvesnės sandaros MK, aišku, konkrečiau apibūdina ir komentuojamuosius kalbos reiškinius:

Žmonės jį atmena buvus patarėją nelaimėse, varguose ir daktarą, gydžiusį vaistažolėm ir, kaip dabar moksliškai sakoma, sveiko gyvenimo būdo propaganda LM 1988 26; *Jausmų „forsavimas", kaip pasakysime šiandieniniu literatūriniu skoniu remdamiesi, buvo nulemtas silpno, neryškaus komunikacinio kodo* Sauk 143; *šių dienų žargonu, jis* [Putinas] *nebūtų tas reklaminis „vyras, kuriam nereikia daug pastangų"* Mt 1998 2 147.

5. Komentuojamųjų kalbos dabartiškumo reiškinių pobūdis

Kokius kalbos reiškinius lydi dabartiškumo MK? Daugiausia – (a) pasikeitusį (naują) vietos vardą, (b) naują žodį, terminą, atsiradusį šalia iki tol vartoto arba naujam gyvenimo reiškiniui pavadinti, (c) naują, neįprastą žodžio lytį. Pvz.:

(a) *Salos gyventojai išsikėlė į Drūkšių kaimą, dabar vadinamą Drisviatais*[4] KT 1989 4; *specialistai buvo ruošiami Leningrade / dabar reikėtų sakyti Sankt-Peterburge* Rdj 1998 02 09; *Dabar Raudonojo dvaro švyturys vadinamas Akluoju švyturiu* SK 1999 45;

(b) *kultūros namuose surengs atsisveikinimo šokius, ak, atsiprašau, – šiais laikais tas reikalas vadinamas* ***diskoteka*** LM 1987 06 27; *mikrorajone, kuris dar tebestatomas, telefonų automatų, dabar vadinamų* ***taksofonais****, greičiausiai nebus* LR 1992 02 28; *pasiėmė pinigus. Tiesa, dabar jie buvo vadinami* ***talonais, vagnorėliais*** *arba tiesiog* ***žvėreliais*** LM 1993 12 04; *tokią muziką iš plokštelės / arba kaip dabar mėgstama vadinti* ***albumo*** */ aš ir parinkau* Rdj 1996 12 31; *įsiklauso į spaudos / arba kaip dabar įprasta sakyti /* ***žiniasklaidos*** *nuomonę* Rdj 1998 03 08; *dabar visi šneka ir jau mūsų leksikone yra* ***ligonių kasos*** Rdj 1998 04 22;

(c) *Esame įpratę sakyti „melžėja", dabar jau ne naujiena ir „melžėjas"* T 1971 30.

---

[4] Dab. Baltarusija; brus. *Drysviaty.*

Dabartiškumo MK dažni prie žodžių ir pasakymų, kurių atsiranda arba kurie išpopuliarėja ar imami vartoti kitoniškai keičiantis politikai, santvarkai, valdžiai. Antai komentarai pabrėžia būdingus Atgimimo meto žodžius, frazes:

Viešumas, kritiškumas, persitvarkymas, laiko dvasia – *dabar madingi žodžiai* KT 1987 06 06; *ryžomės veikti be komandų iš „**stipraus centro**" (taip šiandien vadiname sąjunginius organus)* GKr 1989 7; *užsiimsime, populiariu šiandienos leksikonu tariant, **baltų dėmių užtušavimu*** KV 1989 14; *prieš keletą metų šio žodžio [**streikas**] dar vengte vengėme* LPr 1989 04 26; *Iki šių metų kasdienybėje nevartojome žodžio „**atsistatydinimas**", nes neįprastas buvo ir jį reiškiantis veiksmas* KT 1989 230; *Tarybų valdžią mūsų krašte kūrė atskubėję į pagalbą Baltarusijos darbuotojai (dabar sakyčiau: **represijų įbauginti ir išmankštinti Stalino kadrai***) TŠ 1989 75.

Ypač dažnai atkreipiamas dėmesys į tai, kad Atgimimo ir atkurtosios Nepriklausomybės metais žodį *liaudis* bei jo junginius išstumia grįžtantis žodis *tauta* ar jo dariniai; tarpinę padėtį užimanti *visuomenė*:

*Labai lengvai ir greitai visi deputatai atsisakė senojo palikimo, įvardyto liaudimi, pakeisto **visuomene*** LR 1990 161; *eina susitikti su liaudimi / o kalbant dabartiniais terminais / su **tauta*** TV 1994 01 11; *reikia atsiklausti visuomenės / kaip dabar įprasta sakyti / **tautos*** šnek. 1996 03 28; *lietuvių liaudies menas / dabar dažniau vadinamas **tautodaile*** TV 1997 10 24; *veikia liaudies meistrų / arba dabar vadinamų **tautodailininkų** / paroda* TV 1989 09 10.

Kad kalba keičiasi, kalbos vartotojams ypač krinta į akis kalbant apie praeitį, senesnę ar netolimą. Tada neretai tenka pavartoti anų laikų žodžių, o su MK pateikiami dabartiniai jų atitikmenys:

*1815 m. birželio 30–liepos 11 d. gimnazijoje [...] vyko vieši pasirodymai, mes sakytume, **vieši egzaminai*** Merk 48; *Be to, jis* [T. Ivanauskas] *pirmasis iškėlė ir skleidė gamtos globos, mūsų žodžiais tariant, **gamtos apsaugos** idėjas* Iv 6; *Ir dėstė šią discipliną mums gerai, dabartiniais terminais šnekant, **sustiprintai*** M 1982 11 10; *Dabar, kai pasidarėm mokytesni, tai tokius žmones vadinam **socialiai remtinais**, o tada* [po Pirmojo karo] *vadino tiesiog nukentėjusiais* Rdj 1998 11 21.

Kitais kartais, kalbant apie praeitį, pasakomi vien savojo meto pavadinimai:

Mūsų laikų terminais kalbant, jis [V. Graičiūnas] *buvo didelis **darbo mokslinio organizavimo** (DMO) entuziastas* MG 1988 8 27; *Gyveno, kaip dabar sakytume, **žinybiniame** gaisrinės **bute**, nes senelis buvo savanoris ugniagesys* ŠN 1989 22.

Pastebimas dabartinio kalbinio bendravimo knygiškėjimas, polinkis į sudėtingesnę išraišką. Kalbėsenos dabartiškumo MK ypač būdingi prie knyginės – administracinės, publicistinės – kalbos šablonų:

*turi **bazinį išsilavinimą** / kaip dabar mėgstama sakyti* šnek. 1980; *Retai išgirsti tokius žodžius [...] apie nuo seno labai gerbiamą duonos augintojo dar-*

bą, kurį šiandien vadiname ***žemės ūkio produktų gamyba*** KB 1988 4 56; *teko deputatams priimti, kaip dabar įprasta sakyti,* ***nepopuliarų sprendimą*** ŠN 1993 02 20.

Didelė dalis visų surinktų šiuolaikiškos kalbėsenos MK pavartota prie tarptautinių žodžių, taigi matomas jų plitimas, įsigalėjimas mūsų laikais (daug tokių pavyzdžių jau pateikta, ypač 4 sk.).

Drauge su kalbėsenos nūdieniškumo pastaba kartais pateikiamas neigiamas kalbos mokslinimo, įmantravimo vertinimas:

Ir rašys paskui kritikai didžiausius straipsnius, kuriuose stumdysis ***struktūros*** *su* ***faktūrom, ekspresyvumai*** *su* ***intensyvumais,*** *o po šita tarptautinių žodžių lavina dar labiau pasislėps žali sielos daigeliai, nepastebėti ir neįvardyti* LM 1988 05 14; *Žemaičių plentas... Ar pastebime, jog, nutiesus naują trasą, daug kur įrašius griozdišką žodį* ***„automagistralė“****, seno mūsų istoriškai ir etnografiškai nuotaikingo Žemaičių plento vis mažiau begirdėti* T 1990 02 18; *apie tą* ***dekagėbėzaciją*** *(toks baisus žodis sugalvotas) Lietuvoj, arba apie ieškojimą, kas dirbo KGB, kas nedirbo* LM 1992 01 11; *Buvusios namų ar butų valdybos dabar perkrikštytos įmantriai –* ***namų ūkio eksploatacijos įmonėmis*** ŠN 1993 07 17.

Ne vienam kalbos vartotojui į akis krinta mūsų dienų kalbėsenos pilkėjimas, vaizdingumo sumenkimas:

„Didelė čia kupeta! Juk ir aš mokėčiau taip parašyti!“ – pasakė Žemaitė, perskaičiusi „Varpe“ Bitės apsakymėlį [...]. „Didelis čia daiktas!“ – pasakys dabartinis žmogus (sakyti „kupeta“ jam gal ir nebeišeis: per daug vaizdingas žodis) Prg 1988 2 166; [Leonidas Jacinevičius] *užrašė dovanodamas savo pirmąją knygą [...]: „iškratysim, Sauliau, pasaulį iš suskretusių kelnių!“ Užrašė sodriau nei mes dabar, visai kaip Donelaitis...* LA 1995 08 16.

Kita vertus, pastebimi ir nauji šiuolaikiniai ekspresyvūs pasakymai (metaforos, frazeologizmai), ypač tokie, kurių šaltinis yra buitinė šneka, neretai slengas:

Kūrybos rankraščių, arba ***kūrybinės virtuvės,*** *kaip dabar madinga sakyti, nėra išlikę* (Iš Maironio minėjimo 1987); *Įėjo į kabinetą toks* ***keturkampis,*** *kaip dabar sakoma, jaunuolis* LA 1995 02 11; *Išėjęs pirkti degtinės, na, kaip dabar įprasta vadinti,* ***kaukolinio*** Ak 1996 05 17; *muštynes sukėlė viena seniausios profesijos atstovių, naujoviškai kalbant,* ***plaštakė*** Klp 1997 11 18; *Nemėgstu užgesusio židinio, Dž. Butkutės dainų ir, kaip dabar sakoma,* ***mėmiškos išvaizdos*** *žmonių* Pn 1997 10–11 32; *Taip gėda pasidarė, kad, kaip mūsų amžiaus liaudis sako, –* ***nors imk ir slėpkis po pernykščiais lapais*** KG 1998 10 13.

6. Baigiamosios pastabos

Palyginti nedidelis skaičius surinktų kalbos dabartiškumo MV neleidžia daryti tikslių apibendrinamųjų išvadų (reikėtų daugiau pavyzdžių, praverstų ir specialūs sociolingvistiniai tyrimai), bet ir jie rodo, kuriuos naujus kalbos reiškinius lietuvių kalbinė bendruomenė daugiausia pastebi. Kalbos vartotojams la-

biausiai krinta į akis išorinės, paviršinės naujovės, ypač leksika, atsirandanti su naujais gyvenimo reiškiniais. Pastebimos ir akivaizdžios stilistinės tendencijos, pavyzdžiui, kalbos intelektualinimas.

Kalbotyros darbuose įprastas teiginys, kad visuomenė nepastebinti kalbos raidos, yra pernelyg bendras, reikalingas tikslinimo: nelygu apie kokią visuomenę kalbama – mūsų dienų ar ankstesnę, Lietuvos ar kokios uždaros kalbinės bendruomenės. Kita vertus, žinoma, visuomenė pastebi ne tiek kalbos (sistemos) raidą, kiek kalbėjimo (šnekos), kalbėsenos kitimą.

Metakalbinių vienetų, metakalbinių įterpinių bei kitokių metakalbinių komentarų, vartojamų ne lingvistikos tekstuose, tyrimas leidžia geriau pažinti visuomenės kalbinę sąmonę, kalbines nuostatas ir tuo pagrindu tikslingiau dirbti bendrinės kalbos tvarkomąjį darbą.

Gauta 1999 03 05

SUTRUMPINIMAI

Ak – „Akistata“
Anus – Anusavičius J. Viena pavasario diena. V., 1980.
DLKŽ – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. V., 1993.
GKr – „Gimtasis kraštas“
Iv – Ivanauskas T. Gamtininko užrašai. V., 1974.
KB – „Kultūros barai“
KG – „Kėdainių garsas“
Klp – „Klaipėda“
KT – „Komjaunimo tiesa“
KV – „Kalba Vilnius“
LA – „Lietuvos aidas“
Lkn – Luknės (Skuodo r.)
LKŽ I – Lietuvių kalbos žodynas. T. 1. V., 1968.
LM – „Literatūra ir menas“
LPr – „Lietuvos profsąjungos“
LR – „Lietuvos rytas“
M – „Moksleivis“
Merk – Merkys V. Simonas Daukantas. V., 1972.
MG – „Mokslas ir gyvenimas“
Mt – „Metai“
MŽ – „Mūsų žodis“ (Skuodo r.)
N – „Nemunas“
Pn – „Panelė“
Prg – „Pergalė“
Rdj – radijas
Sauk – Sauka D. Fausto amžiaus epilogas. V., 1998.
SK – „Sodietės kalendorius 1999“
SŽ – „Sąjūdžio žinios“
ŠN – „Šiaulių naujienos“
šnek. – šnekamoji kalba

T – „Tiesa“
TŠ – „Tėvynės šviesa“
TV – televizija
Vaižg – Juozas Tumas-Vaižgantas

LITERATŪRA

Barabanščikova O. Ju. 1991: Sredstva realizaciji metalingvističeskoj funkciji v tekste: Avtoref. kand. dis., Kijev.

Čmejrková S. 1992: Jazykové vědomí a jazyková kultura (zamyšlení nad tzv. lidovým jazykozpytem). – *Slovo a Slovesnost* 1, Praha, 56–64.

Jiřičková J. 1979: Metařečový komentař. – *Slovo a Slovesnost* 2, Praha, 149–151.

Karaliūnas S. 1997: Kalba ir visuomenė (Psichosociologiniai ir komunikaciniai kalbos vartojimo bruožai), Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Pikčilingis J. 1975: *Lietuvių kalbos stilistika* 2, Vilnius: Mokslas.

Župerka K. 1987: Stilių normų atspindys metakalbiniuose komentaruose. – *Lietuvių kalbos sandaros tyrinėjimai. Lietuvių kalbotyros klausimai* 26, 194–198.

Župerka K. 1996: Realioji įvardytoji kalbos priemonių konkurencija. – *Filologija ir metodika* 3, Šiauliai, 65–72.

METALINGUAL INDICES OF MODERNITY IN NON-LINGUISTIC TEXTS

Summary

The metalingual indices of modernity belong to the historical (chronological) opposition 'it was said in ancient times, formerly, earlier'/ 'it is said now, in our times, today'. The metacomments of this group in the Lithuanian language are the following: *(kaip) dabar sakoma (sako, vadina, įprasta, madinga, mėgstama sakyti), dabartiniais (mūsų dienų, šių dienų, mūsų laikų) žodžiais (terminais) kalbant, nūdieniškai (šiuolaikiškai) tariant, madingai (moderniai, naujoviškai, naujaip) tariant, dabarties žmogus pasakys, mes sakytume* and so on. They are widely used in spoken (informal and public) language and publicistic writings; thus, they show that the language users take notice of some phenomena of language evolution. Language users turn their attention to the new words or expressions connected with the new phenomena of public life. The metalingual units reflect a tendency of modern Lithuanian to use intelectual language means (international words, bookish phrases) and the new expressive language means (particularly jargon and slang).